

Bardagin ímóti óreinskapi

Tvær gitnar barnabækur á føroyskum

JÓGVÁN ISAKSEN

C.S. Lewis: Ljónið, gívirin og klædnaskápið. Carl Jóhan Jensen týddi. Myndir: Pauline Baynes, 190 s. Bókadeild Føroya Lærarafelags 1998.
Roald Dahl: Heksirnar. Umsætt hevur Eyðun Andreassen. Myndir: Quentin Blake, 202 s. Bókadeild Føroya Lærarafelags 1998.

Barnabækurnar hjá C.S. Lewis og Roald Dahl eru millum tær mest umhildnu bækurnar í enska heiminum, og tað finnst tíðaritt, sum bara snúgva seg um hesar hovundar og teirra avrik. Um okkara leiðir hevur C.S. Lewis ikki verið nógv lísir áður, meðan Roald Dahl ivaleyst er mest kendur fyri sínar stuttu ræðusögur ætlaðar vaksnum. Ræðusögurnar hava verið syndar sum smáir sjónvarpsleikir, har Roald Dahl sjálvur leggur fyrri, men C.S. Lewis hevur heldur ikki verið við sviðið soð, hvat sjónvarpi og filmi víðikvur. Fleiri filmir hava verið gjordir yvir bækurnar hjá honum og somuleiðis bæði sjónleikir, sjónvarpsfilmur og biografiilmur um hvat ið hendi, tá ið C.S. Lewis sum gjordur gamall drongur hitti amerikonsku kvinnuna Joy Gresham. Tann hjartanemandi filmurin, »Shadowlands«, um kærleika og sjúku var leikstjórnaður av Richard Attenborough og hevði Anthony Hopkins og Debra Winger í hovudsleiklutunum.

Gívirin og heksirnar
Sjálvur las eg sum tólv ára gamall ræðusögurnar hjá Roald Dahl á táb, og eg haldi meg minnst nógvar enn, hóast eg eftirsíðani ikki havi lisið tær. Til fyrri stuttum hevði eg kortini ikki kunnað meg við barnabækurnar hjá hvørgum av hes-

um monnum, men nú Bókadeildin er farin undir at geva tær út á føroyskum beyðst eitt eyðsætt høvi.
Av teimum sjei Narnia-bókunum hjá C.S. Lewis er tann fyrsta, »Ljónið, gívirin og klædnaskápið«, komin í týðing eftir Carl Jóhan Jensen, og av bókunum hjá Roald Dahl eru tvær, »Heksirnar«, kominar í umseting eftir Eyðun Andreassen. Hóast »Dánjal á fuglaveiðu« og »Heksirnar«, kominar í umseting eftir Eyðun Andreassen. Hóast »Dánjal á fuglaveiðu« er mongum verður roknað sum ein av heimsins bestu barnabókum, havi eg í hesi grein valt at avmarka viðgerðina til Narnia-bókina og »Heksirnar«. Hesar bækur eru um somu tíð líkar og stak ólíkar, og tað er á hugavert at eftirkanna í hvørgum tær bregða frá og í hvørgum ikki. Tær føroysku týðingarnar, við hvør síni málsligu stævnu, verða eisini umrøddar.

Tann trúgvandi hovundurin
C.S. Lewis (1898-1963) tókst einahelst við miðaldarabókmentir – eins og vinmaðurin J.R.R. Tolkien – og hann starvandi í Oxford til hann í 1954 gjordist professari í Cambridge. Lewis kallaði seg sjálfan ein dinosaur, tí hann sum trúgvandi bæði hugsaði og skrivaði óðrvísi enn næstan øll hansara samtíðarfólk. Tolkien er fyrri ein part undantikin her. Grundhugsanin í næstan øllum skaldskapinum hjá C.S. Lewis er samvirkan í millum fleiri heimar, og soleiðis er tað eisini í »Ljónið, gívirin og klædnaskápið« frá 1950, sum leggur fyrri við »Eintýrindum«: »Einaferð vóru tað fyra børn...«

Systkini Pætur, Súsanna, Edmund og Lovisa eru flutt úr London undan bumbuálopum og búgva nú hjá einum gomlum professara úti á landsbygd. Hann er ógiftur og býr í einum stórum, gomlum húsum, sum eru so sermerkt, at fólk koma langt av leið at siggia tær. Í einum kamari er bara eitt stórt klædnaskápið inni, og í skápinum hanga frakkar, mest loðskinnslur. Lovisu dæmar so væl loðskinn, so hon fer inn í skápið at kenna luktin og at nerta við frakk-

arnar, men tað tykist, sum um eingin bakveggur er. Hon fer longur og longur inn, og áðrenn hon veit av, stendur hon í einari skóg á náttartíð og í kava.

Lovisa mótir fauninum Tumnus, sum fortelur henni, at hon er í landinum Narnia, har tann hvíta gívirin ræður. Tað er allatíðina vetur og ongantíð júl, og øll sum muta ímóti gívirni umskapar hon til stein. Lovisa fer inn aftur í skápið úr Narnia, og hóast hon hevur verið burtur í tímar, so er eingin lotan gingin, tá ið hon aftur er saman við systkininum. Tíðin í Narnia og í okkara heimi er hvør sitt.

Seinni fer beiggin Edmund inn í Narnia og loksins øll systkini, har tær gerast partur í stríðnum ímóti gívirni, sum hevur allar illar verur sín megini, meðan lovan Aslan stendur á odda fyri teimum góðu kreftunum. Bardagin er ímillum gott og ilt, og tann hvíta gívirin royndir at spilla Edmund, tí hansara mura er tann skroypligasta.

Lewis og Tolkien

Nettupp samvirkanin ímillum ymiskar heimar er ein av aðalmuninum ímillum Narnia-bókunum og »Lord of the Rings« hjá Tolkien, sum tær í summum minna um. Tolkien skapar sína egnu verð uttan beinleiðis tilvísingar til okkara heims, meðan tað í Narnia-søgum alla tíðina er samband ímillum mannaheimin og Narnia. Tað sigst, at Tolkien av somu grund ikki bryggjaði stórvegis seg um hesar bækur.

Tvídráttirir í teimum mytologisku heimum hjá báðum hovundunum eru líkir, tí í báðum fornum er óndskapur, og hvat hann ber við sær, kjarnin. Ein avgerandi munur er kortini, at tað ikki er nokur gudshugsan í »Lord of the Rings«, men bara ein veik kensla av, at ein forsjón finst. Hjá Tolkien valdar ein dualistisk hugsan, har tær góðu og tær óndu kreftirnar eru eins sterkar, og tað er líka til søgunda ivingsamt, hvør ið fer at vinna. Í skaldskaparheiminum hjá Lewis finst afturfyrri ein greið gudsfat-

an, og Lóvan Aslan er týðuliga tann holdgjörði Kristus. Narniasögurnar ferðast sostatt í heilum í nánd av allegoriini, har hugtøk verða persongjörð.

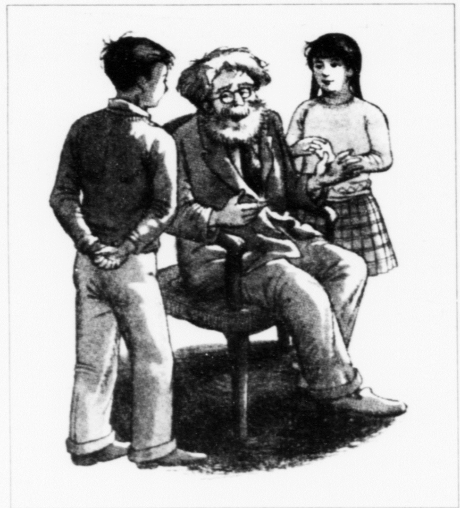
Í Narniasögum er tann hvíta gívirin tað ónda, og drívmeigin er maktgirind. Tað serliga við heksini er samansjóðing av makt, óndskapi og vandamiklum kvinnuligum vakurleika. Her er lýsingin av henni, tá ið Edmund sær hana á fyrsta sinni koma fúkandi í sletu við reinsdjórum fyrri og einum dvørgi við teymarnar:

»Men aftan fyrri hann í einum heldur hægri sessi mitt í sletuni sat ein onnur vera – ein veldiskvinna. Edmund hevði ongantíð fyrr sæð eitt so stórvaksio konu-fólk. Eisini hon var sveipað inn í hevdi hon eitt langt gullkelvi og á høvðinum gullkrúnu. Andlitid á henni var hvitt, ikki folt ella bleikt, men hvitt sum kavi, pappir ella flormelis, alt uttan munurin, tí vararnar vóru fagurreyðar. Hetta var eitt í mangar mátar ásynligt andlit, men yvirbragdið var erríð, kaldligt og bonst«.

Vit mugu ikki gloyma, at tað er ein gamall drongur, ið skrivar, og tað er ikki eidsort, at lesarin kennir samhuga við honum.

Ein munur ímillum Lewis og Tolkien gjordist mæð áberur, tá ið eg las »Ljónið, gívirin og klædnaskápið«, og tað er, at Lewis vandar sær illa um, tá ið hann skrivar, meðan Tolkien var kendur fyrri at skriva umaftur og umaftur. Í fyrstani helt eg, at eg mundi fara skeivur, men við nærri kanning visti tað seg, at allir smálutir vóru ikki líka væl umhugsadur. Tá ið Lovisa fer inn í klædnaskápið verður í teimum fornum sagt, at hon letur hurðina standa opna, tí tað eru óráð at steingja seg inni í klædnaskápinum. Tá ið Edmund fer aftan á henni, letur hann hurðina aftur eftir sær, »men hugsaði ikki um, hvussu bytt tað var«. Men tað fier ongur avleiðingur hvørki so ella so, og tað er undrunarvert, tá ið hovundurin ger sær sovørðnan ómak at gera lesaran varan við, hvussu bytt tað er, at lata skáphurðina aftur eftir sær.

Eitt annað dømi er í endanum á bókini, har Lovisa hugsar, at Edmund er broyttur frægara vegin og »heilt óðrvísi, enn hann hevði verið, síðani hann fór í handa ræðuliga skúlan, sum so við og við hevði spilt muruna í honum«. Men lesarin hevur einki hoyrt um nakran skúla áður, og tað er eitt sindur snópsligt, at henda frágreiðingin kemur upp í leikin beint fyrri søgulok. Annars er hetta ivaleyst ein tilspiling til kostskúlaarini hjá C.S. Lewis' sjálvum, sum hann í endurminningunum gav heitið »Concentration

Camp«.

»Ljónið, gívirin og klædnaskápið« er undirhaldandi og áhugaverd á fleiri stigum, og vaksnir lesarar seta ivaleyst prís upp á teir filosofisku hugkeikjararnar, sum koma fyrri her og har. Tað ber ikki altíð til at fara ígjøgnum klædnaskápið, og Pætur sigur tí tortrúgvinn við professaran: »Jú men, tygum, um okkurt er veruligt, eigur tað at vera til alla tíðina.« Svárið hjá professaranum er bara: »So?« Okkara avgjörda fatan fær ein undir vangan!

Flogskiparinn

Tá ið tað snýr seg um fólkageyðnu stendur Roald Dahl ikki aftanfyrri C.S. Lewis. Sambært bókmentaritstjóran á The Observer visti ein uppgjörð í 1997, at Roald Dahl hevði skrivað 7 av 10 av teimum mest seldu barnabókunum á enskum.

Foreldur Roald Dahls vóru norsk, men hann var sjálvur foddur í Wales í 1916 og bleiv níggu ára gamall sendur á kostskúla, sum honum ikki líkaði stórt frægari enn C.S. Lewis gjordi. Eftir skúlaár arbeidði hann fyrri Snell í Eysturafrika og var í Dar-es-Salaam, tá ið kríggjð brast á. Hann bleiv útbúgvinn flogskipari, men varð stutt eftir illa skaddur undir neyðlending í libysku oyðimørkini. Várið 1941 fór hann aftur at flúgva jagara-flogfar og var við í bardøgnum um Grikkaland. Skaðarnir frá neyðlendingini gjordu kortini, at hann noyðdist at gevast at flúgva. Í fleiri ár royndu læknarnir at píssa hann saman, og hann fekk m.a. nýggja mjóð. Eyðkent fyrri hvussu Roald Dahl spældi sær við tí óhugnaliga var, at hann brúkti endan av læglegginum, sum læknarnir høvdu sagað av, sum bræva-pressu.

Tað óhugnaliga er veruleiki

C.S. Lewis leggur fyrri síni ævintýrum og ger í stóran mun søguna hjá sær til eitt ævintýr, meðan Roald Dahl í »Heksunum« ger ævintýrini til ræðandi veruleika. Í

C.S. Lewis' fori er tað í stóran mun ein andaligur bardagi, sum fer fram, meðan Roald Dahl vil vera við, at hendingarnar eru notrandi veruleiki. Inngangsreglurnar til »Heksirnar« eru í samsvari við hetta:

»Í ævintýrum plaga heksir altíð at vera í fjákutum, svartum hatti, í svartum kappa, og tær flúgva á kustaskafti. / Men hetta er onki ævintýr. Henda bók er um HEKSIR AV TEIM-UM, SUM ERU TIL LIV-ANDI HEKSIR«.

Her er einki við at krógva seg aftan fyrri, at hetta bara er eitt ævintýr ella ein allegori; tann óhugnaliga søgan er ikki bara veruleiki í søguni, men eisini í veruleiki.

»Heksirnar« eru ein smádrong, hvørs foreldur doyggja í ferðsluvánlukku, og hann skal tí vera hjá norsku ommuni, men í Onglandi. Omman fortelur honum, at heksir veruliga finnst, at tær líkjast kvinnum, men í roynd og veru eru eitt dýraslag. Tær eru devlar í fólkakli. Í fyrstani hevur drongurin ilt við at trúgva ommuni, men hon sigur honum, at hann verður ikki gamall, um hann ikki lærir at skyna á, tá ið hann sær eina heks. Heksir hata børn og vilja gera alt fyrri at beina fyrri teimum.

Tað er ikki heilt at siggia mun á eini heks og t.d. eini skúlaalrararinnu, men millum eyðkennini eru, at tær ganga altíð í handskum, somuleiðis við parúkk, tí tær eru berskallutar, og tær hava blátt spýtt. Omman fortelur somuleiðis, at heksirnar hittast einaferð um árið á onkrum hotelli at halda ársfund. Og hvør halda tí fer av tilvild á sama hotell og verður fyrri øllum handa slagi av ógvusligum hend-ingum?

Í parti við børnunum

Roald Dahl vildi vera við, at orsokin til hansara fram-göngd sum barnabókahovundur var, at hann helt við børnunum ímóti teimum vaksnum. Tey vaksnu eru fíggjindin, tí tær royna at uppdraga henda skapningin, ið er foddur sum eitt dýr uttan síðvenju og moral-

